

Socrates'ın Yurttaşı Yeniden Anlamlandırması: Demokrasi'ye Karşı Filozofun Savunması

Devrim Özkan*

Öz

Bu çalışmada Sokrates'in yurttaş kavramını, kendisine kadar gelmiş kavrayışlardan farklı bir biçimde, yeniden anlamlandırması incelenmektedir. Sokrates, Yunan demokrasi geleneğinin en önemli krizlerinden biri olan Peloponez Savaşı sürecinde Atinalılara yönelik eleştirileriyle felsefesini yapılandırmıştır. Atinalılar yüzyıllar boyunca oluşmuş kültür ve geleneklerine dayanarak yaşamlarını sürdürdükleri halde, Sokrates yaşamın ve değerlerin sürekli sorgulanması gerektiğini düşünür. Sokrates Atinalıların ihtiraslarının esiri olma eğilimine kapıldıklarını düşündüğünden, aklın ve doğruluğun yönlendiriciliğinde kararlar almalarını sağlayacak bir felsefe geliştirmeye çalışır. Sokrates insanın bilerek kötü davranışlar gerçekleştirmeyeceğine inanır. Ona göre eğitim sayesinde herkes en doğru davranışı sergileyecek kadar gelişebilir. Dolayısıyla iyi bir polis, öncelikle, yurttaşlarına iyi bir eğitim sağlaması gerekir. Sokrates iyi bir polis nasıl olması ve yurttaşlarına hangi eğitimi sağlaması gerektiğine dair düşüncelerini Atina'nın yaşadığı sosyal, ekonomik ve politik krizleri değerlendirerek geliştirir. Bu sayede Sokrates yeni bir yurttaş kavrayışı geliştirme olanağı edinir. Sokrates için polis ile yurttaş birbirlerine aittirler. İyi bir kentin teşekkül edebilmesi için yurttaşların ve polisin aklı ve doğruluğu kendilerine rehber edilmeleri gerekir. Sorgulanmamış bilgilere, geleneğe ve inanışlara dayanarak yaşamın sürdürülmeye çalışıldığı koşullarda akıl ve doğruluk rehberlik yapamaz. Akıl ve doğruluğun rehberliğine güvenen bir yurttaş, kentinde kişisel başarılar elde etmek peşinde koşmamalı, fakat kentindeki her şeyin daha iyi ve doğru nitelikler edinmesi için çabalamalıdır. Bunun için bir yurttaş, kendisinden başlayarak her şeyi sorgulamalı ve doğru düşünme yöntemiyle var olan her şeyin olması gerektiği gibi olması için çaba sarf etmelidir.

Anahtar Kelimeler: Sokrates, Yurttaşlık, Demokrasi, Yönetim Şekli, Platon.

Socrates' Re-interpretation of the Citizen: The Philosophers Apology against Democracy

Abstract

Socrates' re-interpretation of the concept of citizen in comparison with the previous perceptions down to his age is the main theme of the this article. Socrates developed his philosophy based on his critics against Athenians during Peloponnesse War, which was one of the most important crises in Greek democratic tradition. Although Athenians lived based on their cultures and traditions which came into being in centuries, Socrates thought that life and values should always be questioned. Since Socrates thought that Athenians were inclined to be enslaved by their desires, he tried to develop a philosophy to make them take decisions in guidance of their reason and the truth. Socrates believed that human beings do not go wrong deliberately. To him, everyone can be developed through education so that they behave in the best way. Therefore, a good polis should, first of all, give a good education to its citizens. Assessing the social, economic and political crises experienced by Athens, Socrates developed his ideas about how a polis should be and what kind of educations it should provide its citizens. Thus, Socrates got the opportunity to develop a new perception of citizen. To Socrates, polis and citizen belonged to one another. Citizens and police should take reason and truth as their guides in order that a good city comes into being. Reason and truth cannot guide in conditions where there is a life based on unquestioned information, traditions, and beliefs. A citizen who trusts in the guidance of reason and truth should not seek for individual achievements but should make effort so that everything in his city is better and more qualified. Therefore, a citizen should question everything, beginning from himself, and make efforts so that everything is as it should be, through the method of thinking rightly.

Key Words: Socrates, Citizenship, Democracy, Regime, Plato.

*Doç. Dr. | İzmir Katip Çelebi Üniversitesi | ozkandev@hotmail.com

ORCID: 0000-0003-4235-4862

Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 24, Sayı: 94, Bahar 2019, ss. 53-63

Gönderim Tarihi: 22 Mayıs 2019 | Kabul Tarihi: 27 Haziran 2019

Giriş

Politika felsefesi, esas itibarıyla, Peloponez Savaşı'nın Yunan Demokrasileri üzerindeki etkisi ve bu etkiye filozofların verdikleri cevapla başlar. Peloponez Savaşı medeniyet tarihindeki en önemli dönüm noktalarından birini teşkil eder. Bu savaştan sonra Büyük İskender'in İmparatorluğu bir karabasan gibi "Yunan Demokrasileri"nin üzerine çökecek ve Roma İmparatorluğu'nun Yunan Dünyasını yeniden işgal ettiği süreçten sonra da etkili olacak Helenistik Dönem (M.Ö. 323-30) başlayacaktır. Peloponez Savaşı, yarattıkları zenginlik, kültür, sanat, felsefe, mimari ve anayasalarıyla büyük bir özgüvene kavuşmuş olan Yunanlıların, yönetim şekillerinin ve kentler arasındaki ilişkilerin büyük felaketlere yol açabileceğini gözler önüne sermiştir.

Bu savaştan sonra Atinalılar başta olmak üzere tüm Yunanlılar bizzat kendilerine ve yapıp ettiklerine dair düşünmek zorunluluğuyla karşı karşıya kalmışlardır. Bu sayede sonraki yıllar ve çağlarda hızla gelişecek olan politika felsefesinin engin deryası başlangıç sürecine girer. Bu makalede Atinalıların karşı karşıya kaldıkları zorluklar ve ikilemler dikkate alınarak, politika felsefesinin başlıca problemlerinin oluşma süreçleri incelenmektedir. Bunun için, bu çalışma, politika felsefesinin en enerji dolu dönemi de olan bir süreçte Sokrates'in yurttaşları yeniden anlamlandırarak, politikanın temel problemlerini nasıl analiz ettiği ele alınmaktadır.¹

Demokrasinin Savaşla İmtihanı ve Filozof

Peloponez Savaşı patlak verdiğinde kırk yaşında olan Sokrates sadece Atina Demokrasisini değil fakat ayrıca Yunan kültür ve geleneklerini eleştiren bir "atsineği"² rolünü oynamaya çoktan başlamıştı. Otuz yıla yakın süren savaşın sonunda yetmiş yaşına ulaşan Sokrates tüm olgunluk dönemini Peloponez Savaşı boyunca Atinalıların kimi zaman kahramanca, kimi zamansa kaygılı, tutku dolu, düşüncesiz ve öngörüsüz atılımlarına tanıklık ederek geçirir. Gerçekten Peloponez Savaşı devam ederken Sparta'yla defalarca makul antlaşmalara varma olanağı edinen Atinalılar, her seferinde bu olanakları yok pahasına harcamaktan geri durmadılar. Savaşın henüz ikinci yılında tarihin tanıklık ettiği en önemli devlet adamlarından biri olan liderleri Perikles'i kaybeden Atinalılar, Alcibiades gibi önemli bir generali asılsız söylentileri dikkate alarak yargıladılar ve böylece Sicilya Seferi'nin başarısızlıkla noktanmasına neden oldular. Atinalılar, adeta özgüvenlerinin verdiği sarhoş

1 Bolotin, D., Thucydides, ed.: Leo Strauss and J Cropsey, *History of Political Thought*, The University of Chicago Press, Chicago 1987, s. 7-32.

2 Sokrates "Savunma"da kendisini bir "atsineği" olarak tanımlar (30e).

edici etkilere kendilerini kaptırmış bir biçimde, M.Ö. 404 yılındaki mutlak yenilgilerine ve Sparta kontrolüne geçerek "Otuz Tiran" oligarşisine mahkûm olmaya koşar adım ilerlediler. Tüm bunlara tanıklık eden Sokrates'in elindeki tek silahıysa eleştirileri, retorığı ve düşünce yöntemiydi. Nitekim "Sokrates tarafından ortaya konan ahlaki ve siyasi düşünceler klasik siyaset felsefesinin bağlamını oluşturmaktadır."³

Spartalılar tarafından tesis edilen "Otuz Tiran" yönetiminin Atina'daki iktidarı sadece on üç ay sürdü. Bu sürede çok sayıda⁴ Atinalının ölümüne yol açan "Otuz Tiran" yönetimi demokratlar tarafından devrildi. Başlıca yöneticileri Kritias⁵ ve Theramenes olan "Otuz Tiran", aristokrat Atinalılar tarafından desteklendi. Otuz yıla yakın süren Pelepones savaşı boyunca en önemli kaynağı olan yetişmiş insanlarından çoğunu kaybeden Atina yorgundu. Buna rağmen Meletos, Anytos ve Lykon'un gayretleriyle demokrasi yeniden tesisi edilirken, bir yandan da Sparta ile işbirliği yaptığına inanılan kimselere karşı savaş başlatıldı. Sokrates hakkında, tam da bu süreçte, Atinalıların inandığı değerleri eleştirdiği, gençleri yanlış yönlendirdiği ve tanrılarına hakaret ettiği suçlamalarıyla Meletos, Anytos ve Lykon tarafından dava açıldı. Bu sayede, M.Ö. 399'da, yaşlı filozof hiçbir zaman ayrı yaşayamayacağı Atina ve halkıyla mahkemede karşı karşıya geldi.

Sokrates'e yönelik suçlamalar esas itibarıyla demokrasinin yeniden tesisi edilmesi sürecinde muhalif bir tutum takındığının düşünülmesinden kaynaklanır. Sokrates, demokratların politikalarının yanı sıra Atinalıların kültürlerine, ahlak anlayışlarına, "erdem" (arete) kavrayışlarına ve yaşamlarının amaçlarına yönelik sayısız eleştirilerde bulunur. "Homeros ve Hesiodos"⁶tan ilham alan Atinalıların yasa ve geleneklerini eleştiren Sokrates'in başlıca öğrencilerinden Kritias ve Kharmides'in⁷ "Otuz Titan" yönetiminin başlıca aktörlerinden olmaları da demokratların ondan nefret etmelerine neden olan önemli etkenlerden biridir. Gerçekten de Atinalıların Sicilya seferinin başarısızlıkla sonuçlanmasının başlıca aktörü olarak telakki ettikleri Alcibiades'in⁸ dostu ve hocası olan Sokrates'ten şüphe duymalarına neden olan çok sayıda gerekçe mevcuttu. "Demokrasi: V.yüzyılda Atina'da geçerli olan siyasal durumu gösteren resmi

3 Alim Yılmaz, *Siyaset, Bilgi ve Ahlak*, Liberte, Ankara 2017, s.63.

4 Aristoteles (AC, 35. 3-4) "Otuz Tiran" yönetiminin egemenliğini pekiştirmek adına çok sayıda yurttaşın servetine el koyduğunu ve bin beş yüz yurttaşlı öldürdüğünü söyler.

5 Kritias, aynı zamanda, Platon'un Kharmides ve Protagoras diyaloglarındaki karakterlerden biridir.

6 Homeros ve Hesiodos'un şiirleri Yunanlılar için erdemli bir yaşam ulaşmakta ve toplumsallıklarının inşa etmelerinde kullandıkları başlıca kılavuzdu. Bu nedenle genç bir Yunanlının eğitiminde kullanılan başlıca kaynak Homeros ve Hesiodos'un şiirleriydi. Bu şiirlerde savaşı niteliklere övgüler dizildiği gözden kaçmaz. Bu sayede savaşı bir kültürün gelişmesi sağlanmıştır.

7 Platon'un ilk diyaloglarından birine ismini verdiği amcasıdır.

8 Alcibiades, Peloponez Savaşı devam ederken Spartalıların safına geçerek danışmanlık tapmıştır.

sözcüktür bu. Perikles bu sözcüğü rejimin manifestosu niteliğindeki o olağanüstü cenaze konuşmasında kullanmıştır... Demokrasiye karşı olanların genellikle mantıklı düşüncelerini de göz ardı etmemek gerekir: Aristophanes, Sahte Ksonofon, Platon vb.”⁹

Politika felsefesinin çağdaş okurları “Sokrates’in Savunması”nı (17a-42a) fikir özgürlüğü kavramı çerçevesinde değerlendirme eğilimindedirler. Bu eğilim modern politik problemler hiyerarşisinin klasik metinleri anlamada başlıca kaynak olarak kullanılmasından kaynaklanır. Başka bir ifadeyle güncel problemlerimiz bizleri klasik metinleri anlamaya çalışırken yönlendirir. Gelgelelim bir metnin tam manasıyla anlaşılabilmesi, ortaya çıktığı tarihsel koşullardaki başlıca problemlere vakıf olunmasıyla olanaklı hale gelebilir. Bu nedenle çağımızın başlıca meselelerinden biri olan “fikir özgürlüğü”, “Sokrates’in Savunması”ın anlaşılabilmesi için yeterli olmaktan uzaktır.

Atina Demokrasisi Sokrates’i yargılarken önemli bir sınavdan geçmekteydi. Peloponez Savaşı’ndan yenilgiyle ayrılan Atinalılar, o zamana kadar yaşamlarını sürdürmelerini sağlayan inançlarının, geleneklerinin, alışkanlıklarının ve bilgilerinin artık yetersiz kalmaya başladığını deneyimlemenin neden olduğu “kaygı”ya kapılmaktan kendilerini alıkoyamamaktaydılar. “M.Ö 404 tarihinde, savaş yeni sona ermişken, Spartalılar Atina demokrasisini ortadan kaldırıp yerine hunhar idareleriyle uzun yıllar anımsanacak olan ‘otuz Tiranlar’ adında oligarşik bir idare getirdiler. Sokrates, Salamis’li Leon isimli masum bir adamı tutuklaması bildirildiğinde emri umursamadı.”¹⁰

Değişimin kaçınılmazlığının neden olduğu “kaygılar”, var olanın muhafazasına yönelik ısrarcılığa neden olduğu gibi, aynı zamanda değişime dönük arzuları da canlandırmaktaydı. Tam da bu süreçte Sokrates, Atinalıların yaşadığı çöküşe neden olduğunu düşündüğü her şeye karşı eleştirel duruşun başlıca figürü olarak meydana çıkmıştı.

Sokrates’i suçlayanlar, onun düşüncelerinin Atina’nın ve Atinalıların geleceği için tehlikeli olduğuna inanmaktaydılar. Zira Atinalıların yaşamlarını sürdürürken kullandıkları tüm değerlerin bundan sonrada sürdürülmesi ve muhafaza edilmesi demokratlar için son derece önemliydi. Sokrates, gençlerin Homeros’un destanlarının yanı sıra Kallikles, Protagoras ve Gorgias gibi Sofistlerin eğitimiyle yetiştirilmeleri gerektiğine inanan demokratların karşısına yeni bir yaklaşımla çıkar. Savunma’nın polemiği ve politik niteliği ideal yurttaşın ve kentin nasıl olması gerektiğine dair görüş farklılığından kaynaklanır. Atinalıların yaşamlarını ideal bir biçimde o zamana kadar olduğu gibi

9 Jean Touchard, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Çev., İ. Yerguz, Işık Yayınları, İstanbul, 2015, s. 34.

10 Anthony Kenny, *Batı Felsefesinin Yeni Tarihi* (I. Cilt, Antik Felsefe), Küre Yayınları, İstanbul, 2017, s. 57.

sürdüremeyeceklerine inanan Sokrates, ahlaka, eğitime ve yurttaşlığa dair bambaşka fikirler ileri sürer. Tüm değer ve alışkanlıkların baştan aşağıya yeniden biçimlendirilmesini gerekli kılacak bu fikirler, Atinalı demokratlar için sarsıcıdır. Ancak bu fikirleri “*onun felsefe tarihi bakımından en büyük öneminin bir ahlak bilimi yaratma konusundaki çabalarında yattığı*”¹¹ düşüncesinin ege-men hâle gelmesine yol açacaktır.

Sorgulayıcı ve Eleştirmen Olarak Filozof

Platon, “Mağara Metaforu”nda tutsakların gölgelerin esaretinden doğruluğa yönelmelerinin temin edilmesi gerektiğine dikkat çeker (Huard, 2007: 138). Tıpkı bunun gibi Sokrates de Atinalılara tüm alışkanlıklarını, bilgilerini, değerlerini ve geleneklerini yeniden değerlendirmelerini tavsiye eder. Sokrates için geleneksel biçimde aileden ve toplumdaki öğrenilen her şey aklın sorgulamasına tabi tutulduktan sonra kabul edilmeli ya da edilmemelidir. Platon’un hocasının felsefesine sadık olduğuna güvenerek “Gorgias Diyalogu”¹² incelendiğinde, Sokrates’in Atinalıların gerçekten bildiklerine inandıkları her şeyi sorgulamaya giriştiği görülür.¹³ Bu diyalogda Sokrates, retorik, sanatın ve doğruluğun ne olup olmadığını sorgular. Ayrıca retorik, sanatın ve doğruluğun ne olup olmadığını de değerlendirir. Sokrates, diyalog boyunca tartıştığı Gorgias, Polos ve Kallikles’in tamamen bildiklerine inanmalarına rağmen, gerçekte retorik, sanat ve doğruluğun ne oldukları konularından bihaber kaldıklarını ifşa eder. Bu durum, içine doğdukları yaşam ve kültürde var olan inanç ve bilgi kalıplarını sorgulamadan devralmalarından kaynaklanmaktadır. Sorgulama süreci başladığında en mükemmel biçimde bilindiğine inanılan konularda dahi bilgisiz kalınabildiği ortaya çıkmaktadır.

Pekâlâ, ‘ahlak’ ve ‘erdem’in ne olduğu konularında bilgisiz kalınmasının sonuçları ne olur? Gerçekten de toplumsallığımızı sürdürebilmemizi sağlayan hususlarda yanlış bilgiler edinmiş olmak, gerek bizim gerekse birlikte yaşadığımız diğerlerinin yaşamlarını olumsuz etkileyebilir. Bu nedenle doğru bilgiler edinmek hem bizim hem de toplumumuzun yaşamının daha ideal

11 Ahmet Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi: Sofistlerden Platon’a*, Cilt 3, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul, 2010, s. 147.

12 Platon, *Complete Works*, 447a-527e.

13 Sokrates’i her şeyi sorgulamaya yönelten, yaşadığı önemli bir hadisedir. Dostu Khairephon’un Delphoi’deki bir Kahin’e “Sokrates’ten daha bilge birinin olup olmadığını” sormasıyla başlayan olaylar Sokrates’in hayata bakışını değiştirir. Khairephon Kahin’den “Sokrates’ten daha bilge birinin olmadığını” cevabını alır. Bunu öğrenen Sokrates “bilgelik”in ne olduğunu sorgulamaya girişir. Etrafında bilge olarak tanınan pek çok kişiyle konuştuğundan sonra hiç kimsenin “bilgelik”in ne olduğunu bilmediğini fark eden Sokrates, “bilmediğini bilen” biri olmanın sağladığı “bilinçlilik”in önemini kavrar. Bu sayede Sokrates bilindiği düşünülen her şeyin aslında ne olduğunu doğru bir biçimde kavrayabilmek için araştırmaya ve sorgulamaya başlar.

bir biçimde şekillenmesini sağlar. Bu saik ile Sokrates doğru bilgileri edinmemizi temin edecek bir sorgulama yöntemi geliştirmeye çalışır. Bu sayede duygu, tutku ve alışkanlıklara dayanan bilgilerin yerine her yerde geçerli olabilecek olanı ikame etmeye çalışır. Zira Gorgias gibi gerçek bir doğruluğun var olmadığı ve ikna yoluyla her şeyin başarılacağı kabul edildiğinde, toplumsal yaşam her geçen gün daha da sürdürülemez hal alır. İkna edebilmenin sağladığı gücü sınırsız biçimde kullananlar adaletsizliklerin yaşanmasına yol açacaklarından bir arada yaşamın koşulları ortadan kalkar.

Birlikte yaşamı temin edip sürdürebilmek için herkesin üzerinde fikir birliği edebileceği bilgilerin elde edilmesi her şeyden önemlidir. Zamana ve çevresel faktörlere göre değişmeyen bilgiler huzurlu bir yaşamın teminatıdır.

Gorgias Diyalogu'nda Sokrates, Polos ile tartışmasında açıkça kişinin kendi eylemlerini gücünün yettiği son noktaya kadar gerçekleştirmemesi gerektiğini savunur. Polos, Makedonya Kralı Arkhelaos'un¹⁴ yaptığı canice eylemlerden övgüyle bahseder. Perdikkas'ın kölesinden doğan oğlu Arkhelaos, sayısız cinayetler işleyerek tahta oturmuştu. Polos, Sokrates'in iddia ettiği gibi yasalara uymakla mutlu olunabilecek olsa Arkhelaos'un köle olarak kalmaya devam edeceğini vurguladıktan sonra, yasalara uymayıp gücünün yettiğinde her şeyi edinmek sayesinde mutlu, başarılı ve erdemli olunabileceğini savunur. Sokrates ise aksi görüştedir. Ona göre yasaya uymamanın getireceği cezalardan kaçmak mutsuzluğa neden olur. Polos meseleyi kişisel bir düzlemde değerlendirdiğinden cezaya katlanmanın acı verici olduğuna inanmaktadır. Hâlbuki ceza vermek ve cezalandırılmak kişi ile cezayı veren toplum arasında gerçekleşen hadiselerdir. Cezalandırılmak cezayı verenin doğru bir iş yapıyor olmasından dolayı haklı ve güzel bir eylemdir. Bir eylem aynı zamanda hem güzel ve haklı, hem de kötü (acı verici) olamayacağına göre, yasalara uymadığı için cezalandırılan kişi cezalandırılma eyleminin yararlı, iyi ve haklı olduğunu bilmelidir. Cezalandırılanın çektiği acı toplumsal bir yarara neden olduğundan arzu edilmelidir. Burada Sokrates cezalandırılmayı kişisel bir mesele olmaktan çıkarıp, cezalandıran toplum ile kişi arasında gerçekleşen bir olguya dönüştürür. Cezalandırılmanın toplumsal bir olgu biçiminde ele alınması, ona dair bilginin daha doğru hâle gelmesini sağlar. Ayrıca, "cezalandırılma" ve "cezalandırma"nın politik bir mesele olarak incelenmesiyle doğruluğun, adaletin, güzelin ve iyinin ne olduğu hakkındaki müphemlik de giderilir.

Yaşamın sorgulanarak değerli hale getirilebileceği Sokratesçiliğin özünde yatan inançtır. Sorgulanmamış bir hayatın değersiz olduğu fikri, geleneksel

14 M.Ö. 413 ila 399 tarihleri arasında hüküm sürmüştür.

alışkanlıklardan kopuşun bir ifadesidir. Yaşam sorgulandıkça doğru bilgiler edinilir. Bu sayede yaşam daha ideal bir yapı kazanır. Aksi halde, bizlere sunulan çok sayıda değer yargısı, bilgi, inanç, alışkanlık ve tutum kopyalanarak edinilir ki bu durum bir yandan tekdüzeliğin egemen olmasına yol açarken, insanın en değerli varlığı olan aklının nitelikli bir biçimde işletilmemesine de neden olur.

Atinalıların doğru olduğuna inandıkları tüm nitelikleri "Peloponez Savaşı" gibi bir facianın yaşanmasına yol açmıştı. Bu faciaya tanıklık eden Sokrates'in sorgulamayı başlıca yöntem olarak benimsemesi dikkate değerdir. Sokrates akılla düşünüldüğünde doğruluğa ulaşmanın kendiliğinden sağlanabileceğine inanır. Bu doğruluğun herkeste mevcut olduğu inancını da beraberinde getirir. Bu nedenle Sokrates doğruluğa ulaşmak için "doğurtma yöntemi"ni kullandığını söyler. Doğruluk evrensel nitelikli olduğundan herkes tarafından elde edilebilir. Önemli olan, doğruluğun, doğru yöntemle meydana çıkarılmasıdır. Bu sayede "doğruluk" kişiden kişiye değişiklik göstermeyen bir nitelik kazanır. İnsanlar doğru eylem, davranış ve bilginin ne olduğu konusunda anlaşabilirler. Bu sayede doğru "yönetim şekli"nin ve "anayasa"nın ne olması gerektiğine dair "bilgi", doğru yöntem kullanılarak elde edilebilir.

Sokrates'in bilgiye ulaşma yolculuğuna "bilgisizlik"ten hareketle başlaması dikkat çekicidir. Bu tercih kişinin toplumundan sorgulamadan devraldığı önyargı, bilgi ve inançları doğru bilgiye ulaşmasına engel teşkil ettiği düşüncesinden kaynaklanır. Sokrates diyaloglarında adeta kendiliğinden daha önce varmayı tasarlamadığı sonuçlara ulaşıyor gibidir. Onun düşünme biçimi doğru bilgilere ulaşmasını sağlamaktadır. Bu nedenle ne daha önce kabul edilmiş değerlerin yılmaz bir savunucusudur, ne de kendi ihtiyaçlarına göre fikir edinen biridir. Sokrates, gelecek kuşakların geliştirdiği bilgi edinme yöntemini edindiklerinde, daha ideal bir politik sistemin ve toplumun meydana gelebileceğini düşünür. Zaten Atinalılarla arasındaki en önemli mesele gelecek kuşakların nasıl eğitilmeleri gerektiği konusundadır. Bu eğitimin geçen kuşaklar buyunca biriken gelenek ve alışkanlıkların bir aktarımı biçiminde mi olacağı, yoksa doğru bilgiye doğru yöntemle ulaşmanın nasıl temin edilebileceği hakkında mı olacağı, Atinalıların karşısında duran başlıca meseleydi. Sokrates ile davacıları, bu meseledeki iki farklı tarafın temsilcileri olarak ortaya çıktılar.¹⁵

15 J. S. McClelland, *A History of Western Political Thought*, Routledge, London and New York, 2005.

Demokrasi ve Halk İradesine Karşı Doğruluk

Sokrates'in Savunması'nda polemikçi niteliğinin öne çıkması, suçlayıcılarıyla gelecek kuşakların nasıl yetiştirilmesi gerektiği hakkında tamamen farklı fikirlere sahip olmasından kaynaklanır. Gelecek kuşakların nasıl yetiştirilmesiyle iyi hayatın ne olduğu meselesi arasında paydaşlıklar mevcuttur. Bu davaya konu olan meselelerin ahlak, erdem, doğru ve iyi hayat gibi temalarla bağlantılı hale gelerek tam manasıyla politikleşmelerine neden olur. Sokrates'in suçlayıcılarının Atina demokrasisinin geleneklerine sadakatle bağlı oldukları düşünülecek olursa, "Savunma"nın demokrasinin bir sorgulayıcısına dönüşmesinin kendiliğinden kaçınılmaz hale geleceği tahmin edilebilir. Sokrates ve öğrencilerinin gözünde, demokrasi yaşanmış çoğu felaketin kaynağıydı. İnsanları sorgulamadan çoğu gelenek, karar ve bilgiyi kabul etmeye yönlendirerek, çok sayıda olumsuz niteliği barındıran bir kültürü egemen hale getirmişti. Bu nedenle halk, bilginin ve doğruluğun kılavuzluğunda hareket eden bir filozof kralın rehberliğine ihtiyaç duymaktaydı. Kendi arzu, ihtiras, kaygı ve tutkularının esiri haline gelmiş bir halkın, doğru düşünme yöntemiyle doğru bilgilere ulaşabilen bir filozofun rehberliğinde hareket etmesi, en iyi "yönetim şekli"ydi. Zira Sokrates için erdemli olmak ile mutluluk arasında kuvvetli bağlar bulunmaktadır.¹⁶ Dolayısıyla sadece başarılı olmakla mutluluk edinilemeyeceğinden, Atinalıların arzu, ihtiras, kaygı ve tutkularını dizginleyebilmelerini sağlayacak bir erdem kavrayışı edinmeleri gereklidir.

Sokrates'in Savunması kimin yönetmesi gerektiği meselesi hakkında demokratlara karşı okunan bir bildiri ve cevap biçiminde ele alındığında mahkemede hukuki manada adil bir yargılama olup olmadığı meselesi önemini kaybeder. Buradaki asıl mesele iki politik eğilimin toplumsallığın temel meseleleri olan eğitim, adalet, yurttaşlık, iyi ve erdem gibi konulardaki fikir ayrılıklarının, nasıl bir "yönetim şekli"ne yol açtığıdır. Sokrates tüm karar alma mekanizmalarında sorgulamadan pek çok şey kabul etmeye alışmış halkın mutlak belirleyici olmasını kaygı verici bulur. Son sözün rastgele seçilmiş temsilciler tarafından söylenmesi, halkın üzerinde düşünülmemiş yönelimlerine esir hale gelmesine neden olur. Bu nedenle doğru yöntemle düşünmeyi bilmeyen kişilerin vereceği kararlar felaketlere yol açabilir. Meseleler hakkında nasıl düşüneceğini bilmeyen kimseler yanlış bilgiler edindiklerinden, doğru kararlar veremezler. Dolayısıyla doğru yöntemle düşünüp doğru bilgiler edinmelerin etkin olacakları bir "yönetim şekli"nin tesis edilmesi gereklidir. Elbette ki, Aristoteles'in "Politika"da dikkat çektiği gibi özgür yurttaşlar ev sahibinin

¹⁶ D. C. Russell, *Plato on Pleasure and the Good Life*, Oxford University Press, New York, 2005, s. 51.

kölelerini yönettiği gibi yönetilemezler.¹⁷ Ancak, Sokrates için, bu yurttaşların doğru düşüncelerini sağlayacak kadar eğitilmiş olmaları son derece önemlidir.

Sokrates'in karşısında kadim Atina Demokrasisinin yıllar boyunca inşa ettiği kurumlar, gelenekler, yasalar ve alışkanlıklar durmaktadır. Atinalılar, bunların çizdiği paradigmanın içinde Platon'un "Mağara Metaforu"ndaki¹⁸ esirler gibi yaşamaktadırlar. Sokrates tüm bunları acımasızca sorgulamaktadır. Zira tüm insani etkinliklerden bağımsız bir biçimde var olan "doğruluk"un her şeyden daha değerli olduğuna inanmaktadır. Sokrates savunmasında Atinalıların iradelerini doğruluğa tabi kılarak yargıda bulunmalarını salık verir. "Savunma"nın özü, insanların, herhangi bir şey hakkında yargıda bulunurken sadece kendi çıkarlarını göz önünde bulundurdıklarında, toplumsal yaşamın ve devletin temel yapı taşlarının zarar göreceği inancına dayanır. Buna yol açmamak için, insan düşünce, yargı ve kararlarını doğruluğun ilkelerine göre belirlemelidir. Hâlbuki Atinalılar başarmak için gerektiğinde Tanrılarla savaşmayı göze alan Odiseas gibi kahramanları örnek aldıklarından, iradelerini her şeyden daha önemli görürler. Demokrasinin her şeye rağmen ayakta durabilmesi iradeye öncelik veren bu kültürden kaynaklanır. Atinalılar tüm insani niteliklerden her birinin bir tanrıya tekabül ettiğine inandıklarından, iyi ve kötü ayrımı yapmadan hepsini değerli kabul eden bir dine sahipti.¹⁹

Bu nedenledir ki sahip olduklarına inandıkları tüm nitelikleri en mükemmel bir biçimde gerçekleştirmek için çabalamak başlıca var olma biçimleriydi. Bu durum insanın sahip olduğu yetenekleri geliştirerek mükemmelleşmesi için büyük bir motivasyon yaratmaktaydı.²⁰ Ancak kişilerin duygu, düşünce ve çıkarları çatıştığında, ortaklıklar kurmaları ve politik birlikteliklerini sürdürebilmeleri iyinin ve kötünün ne olduğu konusunda fikir birliğine sahip olmalarını gerektirir. Aksi halde, Sokrates'e göre "güç" tek belirleyici hale gelir ki bu durumda toplumsallığı olanaklı kılan adalet tesis edilemez. Bir kişi suç işleyip cezadan kaçınma becerisine sahipse, bu yeteneğini en mükemmel biçimde kullanması ne kendisi ne de Atinalılar için iyidir.

Dolayısıyla bir yandan iyinin ve kötünün ne olduğuna dair fikir birliği tesis edilirken, diğer yandan herkesin uymaya ve değişimine katkı sağlamaya

17 Platon, *Complete Works*, 1255b16.

18 Platon, *Dev.*, 514a-518b.

19 Antik Yunan'daki politik sistemlerin anlaşılabilmesi için Yunana dininin en mükemmel bir çimde kavranması gerekir. Zira Antik Yunan'da din ile devlet arasında bir ayrım mevcut değildi. Dini nitelikteki pek çok iş devletin sorumluluğu altındaydı.

20 Bizim için Homeros ve Hesiodos'un eserlerinde görünür hale gelen Yunan dini tüm insani nitelikleri birer tanrı ile eşleştirdiğinden hümanizmin en mükemmel ifadesi olarak değerlendirilebilir. Sosyal yapının giderek gelişmesi bir arada yaşamı temin edip sürdürebilmek için çok sayıda insani niteliğin baskılanmasına yol açarak, "gereklilik kipi"nin gerek felsefede gerekse dinlerde ön plana çıkmasına neden olmuştur.

çalışacağı bir hukukun varlığı, politik bir toplumun tesisi için elzemdir. Bu sayede herkesin, doğruluğa ve adalete güvenerek diğerleriyle uyum içinde yaşayabileceği bir “yönetim şekli” tesis edilebilir. Atina Demokrasisi, insanların doğruluğu hesaba katmaksızın güce ve ihtirasa kapılarak kararlar vermelerine neden olan bir “yönetim şekli”ne dönüştüğünden, sorgulanmalı ve yargılanmalıdır. Böylelikle ideal bir “yönetim şekli” için gerekli bilgiler elde edilmelidir.

Sonuç

Perslilere karşı gelerek tüm Yunan kentlerine öncülük etmiş bir kent olan Atina'nın, altın çağının son yıllarını yaşamaktayken, sorgulanmaya tahammülü kalmamıştı. Ancak her zaman daha idealini arama eğilimindeki insan, var ettiklerini aşarak ve yıkarak ilerlemeyi de alışkanlık haline getirmiştir. Bu nedendir ki en yetenekli ve nitelikli insanların uzun savaşlar boyunca kaybetmiş olan yaşlı kent Atina, sorgulama ve yargulamaya tahammül edemeyecek kadar hırçınlaşmıştı. Aristophanes (1957 [423]), belki de bu hırçınlığın bir neticesi olarak, yaşlı filozofu *Bulutlar* adlı eserinde gülünç hale düşürerek, Atina'nın geleneklerine karşı duranlarla alay etmeyi tercih eder. Ancak nasıl ki sağlıkla ilgili mesele vuku bulduğunda, onunla alay etmek bir tedaviye yol açmazsa, politik meseleler de komediyle çözüme kavuşturulamaz. Ancak Aristophanes, politika felsefesinin hiç bir zaman sahip olmadığı “sanatsal popülerlik”ten güç alarak, Atinalıların önemli bir kısmının Sokrates aleyhine önyargılarla donanmalarını sağlamıştı.

Sokrates, sanatın ve retorığın belirleyiciliğine esir düşmüş bir halka, doğruluğun ve doğru düşünmenin ne olduğunu öğretmeye çalıştığına inanır. Eğitimlerini şiiirden ve gelenekten edinen Atinalıların bilgileri yeterince sorgulanmadığından yetersizdir. Kendilerine ait her şeyin son derece önemli ve değerli olduğuna inandıklarından, sorgusuz sualsiz edindikleri bilgilerin doğruluğundan emindirler. Bu durum içine doğdukları “yönetim şekli” için değerlidir. Bu zamana kadar geldiği gibi yönetilmeye alıştıklarından, bunun en doğru yönetim şekli olduğuna inanırlar. Hâlbuki sorgulamadan alışkanlıklarla yaşamak, bir yurttaşa göre değildir. Yurttaş kentinde kişisel başarılar elde etmek peşinde koşmaktansa, kentindeki her şeyin daha iyi ve doğru nitelikler edinmesi için çabalamalıdır. Bunun için kendisinden başlayarak her şeyi sorgulamalı, doğru düşünme yöntemiyle var olan her şeyin olması gerektiği gibi olması için çaba sarf etmelidir.

Kaynakça

- ARISTOPHANES, *Bulutlar*, Çev. A. S. Delilbaşı, Maarif Vekâleti Yayınları, Ankara, 1957 (423).
- ARISTOTELES, *Politics*, Ed. Tr. H. Rackham, London: William Heinemann Ltd, 1959.
- ARISTOTELES, *The Athenian Constitution*, Ed. Tr. P. J. Rhodes, Penguin Classics, London, 1984.
- ARSLAN, Ahmet, *İlkçağ Felsefe Tarihi: Sofistlerden Platon'a*, Cilt 3. İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul, 2010.
- BOLOTIN, David, "Thucydides", Ed. Leo Strauss ve J. Cropsey, *History of Political Thought*, The University of Chicago Press, Chicago, 1987.
- HUARD, Roger, *Plato's Political Philosophy: The Cave*, Algora Publishing, New York, 2007.
- KENNY, Anthony, *Batı Felsefesinin Yeni Tarihi*, I. Cilt, Antik Felsefe, Küre Yayınları, İstanbul, 2017.
- MCCLELLAND, J.S., *A History of Western Political Thought*, Routledge, London ve New York, 2005.
- PLATON, *Complete Works*, Ed. John M. Cooper, Hackett Publishing Company, Indianapolis, 1997.
- PLATON, *The Apology of Socrates*, Ed. A. M. Adam, Cambridge University Press, Cambridge, 1988.
- RUSSELL, D. C., *Plato on Pleasure and the Good Life*, Oxford University Press, New York, 2005.
- TOUCHARD, Jean, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Çev. İ. Yerguz, Işık Yayınları, İstanbul, 2015.
- YILMAZ, Alim, *Siyaset, Bilgi ve Ahlâk*, Ankara, Liberte Yayınları, 2018.